

A *Mindenes Gyűjtemény* korábban már idézett cikke jellemző módon mutat rá a népiskolákban folyó német nyelvű oktatás tarthatatlanságára:

„...a Magyar gyermek Németül tanulja-meg könyv-nélkül azt, hogy kell a magyar Á-t írni. –Két három levelet el-mond Németül úgy, hogy egy szót sem ért benne. Sir az emberben a Lélek, mikor látja miképpen tétettetnek így az Istenek okos teremtsései szajkókká s merő bolondokká. Ez az oka, hogy sok Szülék panaszkodnak, hogy a Normában kevésre mennek gyermekeik: mert ész nélkül tanulják, a mit tanulnak is.”¹⁸

A cikkíró Péczeli József ezekkel a keserűen ironikus szavakkal rámutat a német tanítási nyelv népiskolai alkalmazásának legfőbb akadályára. A 6–7 éves magyar anyanyelvű kisiskolásoknak képtelenség és felesleges is az előírt tananyagot német nyelven megtanítani. Hogy miért, arra is választ ad:

„A szegény paraszt nem járathatja 5–6 esztendeig gyermekét Oskolába, mert az az ő félkeze, mellyel portzióját meg-keresi. Két-három esztendeig míg járhatja, addig Magyarúl a Valláson kívül egy kis gazdaságra, föld művelésre, s más szükséges dolgokra kellene inkább a Német helyett azt tanítani. – Ezután sem hordja ő Lintzbe és Augsburgba a búzáját el-adni, hogy a németre szüksége lehetne.”¹⁹

Arról, hogy a német nyelv a felvilágosodást szolgálja, a szerkesztőnek az a véleménye:

„Nékünk sokba lesz a megvilágosodás, ha az által Nemzeti nyelvünk s bélyegünk (character) el-töröltetik... Ha az Oskolákban mindent németül tanulnak gyermekeink, és semmit se magyarul, úgy három nemzetség alatt el fog töröltetni a mi Magyar nyelvünk és Nemzetünk.”²⁰

Miután a teljesség igénye nélkül áttekintettük II. József népoktatáspolitikájával kapcsolatos – a korabeli hazai magyar nyelvű sajtóban megjelent – cikkeket, összefoglalásképpen elmondhatjuk: a magyar sajtó – már születésének első évtizedében érzékenyen reagált a nevelésügy, és ezen belül a népoktatásügy kérdéseire. A korszak újságjainak és egyetlen rövid életű ismeretterjesztő folyóiratának szerkesztői kötelességüknek tartották, hogy hírt adjanak az uralkodó intézkedéseiről, az új népiskolák alapításáról, az alkalmazott módszerekről, és más egyéb kérdésekről. Bár a tájékoztatás nem volt mindig elég gyors és pontos, jelentősége mégis igen nagy volt. A lapok híradásai nyomán az érdeklődők áttekintést nyerhettek az ország népoktatásügyében bekövetkezett változásokról, tájékozódhattak az ezekkel kapcsolatos különféle véleményekről.

FEHÉR KATALIN

Cserey Farkas levelei Aranka Györgyhöz 1796-ból. A bécsi születésű (1773–1842) ifj. Cserey Farkas, id. Farkas és Boros Klára fia az első iskolai évek után még gyermekkorában visszakerült Erdélybe, s bár Bécsben halt meg, az ő személyét aligha lehetne kihagyni a XVIII. század utolsó évtizedének, a XIX. század első két évtizedének erdélyi magyar szellemi életéből. Az édesapa kancelláriai tanácsos, nagyon művelt ember hírében állt, szolgálatait a császár nyugdíjazásakor zilahi, tasnádi és krasznai birtokokkal jutalmazta. A felserdülő ifjú Farkasnak ez utóbbi jutott osztályrészül. Ifjú éveiben szép jövőt jósoltak neki, érdeklődése széleskörű volt: számon tartották mint botanikust, és ami növelte hírnevét: mint a külföldi tudóstársaságok tagját. Az évek

¹⁸ Mindenes Gyűjtemény 1790. III. Negyed. 170.

¹⁹ Mindenes Gyűjtemény 1790. III. Negyed. 170.

²⁰ Mindenes Gyűjtemény 1790. III. Negyed. 169.

során barátjaként tudhatta a tizennégy évvel idősebb Kazinczy Ferencet, a tizenhárom évvel fiatalabb Döbrentei Gábort, és ugyancsak levelezést folytatott a nálánál negyven évvel idősebb Aranka Györggyel. Levelezett magyarországi és erdélyi tudósokkal, külföldi tudósokkal is. Míg a Kazinczyval folytatott levelezése, valamint a Döbrentei Gáborhoz írott levelei fennmaradtak, a Cserey Farkas–Aranka levelezéséből kevesebb vészelte át az idők viharát. A Cserey–Aranka levelezés – tudomásunk szerint – csaknem két évtizedet ölelt fel, az első levélváltásra 1791-ben kerülhetett sor, az utolsó ismert Cserey levél 1808-ból való.¹ A szám szerint is egykor nyilvántartott, de nem a teljes levélmennyiséget felölelő 20 Cserey levélből nyomtatásban mindössze három látott napvilágot.² A meglévő levelek javarészt arra az időre esnek, amikor az Erdélyi Nyelv-mívelő Társaság hírt adhatott magáról, s a fennmaradt jegyzőkönyvek szerint Cserey Farkas aktív részt vállalt időnként a társaság munkájában. Általában fogékonynak bizonyult az Erdélyben megalapításra javasolt intézmények iránt. Ő maga is több elaborátumot készített, amelyek közül, ha sikerül a kítűzött célt megvalósítani, akkor az erdélyi magyar művelődési élet – az 1792-ben beindult kolozsvári magyar színházzal, az 1793-ban Marosvásárhelyen létrejött Nyelv-mívelő Társasággal együtt – sokkal eredményesebb lehetett volna. Szívesen vesz részt a Csokonai Vitéz Mihály szobráért indított gyűjtésben; birtokán iskola megnyitását kezdeményezi, arra törekedett, hogy ugyanott egy mintaszerű fűvészkertet állítson fel. Az Arankával folytatott levelezés azzal párhuzamosan csökken, ahogy a társaság munkáját több éves sikeres tevékenység után a hatóságok lehetetlenné teszik. Kazinczyval viszont változatlan intenzitással folyik a levelezés, igaz amíg az első években Kazinczy levelei a hosszabbak, partneréjé a rövidebbek, a későbbiek folyamán változik a helyzet: Kazinczy válaszlal rövidebben, Cserey pedig a bőbeszédűbb. Azt hiszem, hogy ennek bekövetkezése Kazinczy-nak abból a felismeréséből ered, hogy ifj. Cserey Farkas – jórészt személyi hibáiból adódóan – egyre kevésbé tud megfelelni az iránta támasztott, sok oldalról megnyilatkozó várakozásoknak. Katonai pályára kerül, őrnagyként járja főleg Erdélyt, egyre kevesebb ideje jut a birtokainak gondozására. 1816-ban feleségét Haller Krisztinát is elvesztette, és későbbi nősülési kísérletei már inkább zilált anyagi viszonyainak a rendezését céloznák. Gyakran jár Bécsben, meggondolatlanul költekezik, a birtokain felgyülemelő adósságait nem tudja rendezni. 1820-tól végleg Bécsbe költözik, és kölcsönszerzési kísérletei rendre kudarcba fulladnak. Az életéből hátralevő több mint két évtizedet hazájától távol, a császárvárosban tölti, az itthoniaktól is szinte teljesen elfelejtve. Amikor a császári udvar fokozott figyelmet fordít az unokaöccsnek, az ifj. Wesselényi Miklósnak a szemmel tartására, a pénzzavaraiban végképp elmerült Cserey Farkas iránt megfogyatkozik a bizalom, és nem zárják ki annak lehetőségét sem, hogy az unokaöccséről írott, a császári titkosrendőrségnek küldött jelentéseinek díjaiból tartja fenn magát. Egy biztatóan induló karrier csúfos kudarca, az eltékozolt, szüleitől örökölt vagyon (többek között értékes hungarica anyagokat is tartalmazó 4000 kötetes könyvtár elkótyavetyélése) és más kísérő jelenségek lehettek a kiváltói annak, hogy ifj. Cserey Farkasról nem készült alapos, a pálya egészében eligazító monográfia vagy kézikönyv.³ 1944-ben Nagykőrösön megjelent

¹ ROHONYI Zoltán: *Aranka György levelezése*. Államvizsga dolgozat. Kolozsvár, 1966. 218., a 926. sz. tétel.

² Az ItK 1989. 1–2. számában olvasható Cserey Farkas Kolozsvárról 1795. február 15-én írt levele. (150.) A MKsz 1992. 1. számában két Arankához írt 1798-as levele olvasható. (A 64. lapon: szept. 29-én Ugráról írt levél, valamint a 65–66. lapon a dec. 19-i Kolozsvárról keltezett levele olvasható.)

³ PÁLFFY János: *Magyarországi és erdélyi urak* című visszaemlékezés jellegű portrékötetében ifj. Cserey Farkas is helyet kapott, de az Erdélyi Szépművés Céh kiadásában (Kolozsvár, kelet nélkül) megjelentetett kötet nem a teljes kéziratot tartalmazza, a portrék csak egy része jelent meg a kötetben, sajnos ifj. Cserey Farkas portréja is kimaradt.

ugyan egy száz oldalas dilettáns kiadvány vitéz Györe Pál tollából,⁴ aki anélkül, hogy ennek valamilyen magyarázatát adná: halálát négy évvel későbbi időpontban, 1846-ban jelöli meg. Cserey utolsó éveiről jóformán semmit sem tudunk. Ő maga bizonyára már felhagyott a tervezéssel, hiszen ezek az esztendőök a hanyatlás, megtorpanás évei voltak: a Nyelvmívelő Társaság további munkáját nem engedélyezték, a Döbrentei Gábor által szerkesztett Erdélyi Múzeum is megszűnt, lapalapítási, tudós társasági kezdeményezések elfojtattak. Az intézmények közül egyedül a kolozsvári színház vívta heroikus harcát az elsivatagosodott közéletben. „Cserey Farkasra azért tudunk rokonszenvvel gondolni, mert – önismeret híján – nem tudott zöld ágra vergődni saját egyéniségével...”⁵ – írta róla a megidézett szerző, akinek megállapításaival aligha érthetünk egyet. Nyomtatásban megjelent két műve – egy tréfaszerű színdarab, *A fekete ember* (Kolozsvár, 1800.) és a *Falusi nevelésnek módjáról* (Nagyvárad, 1806.) – révén helye van a korszak irodalmában, és a fennmaradt kéziratai közül is van olyan (pl. „Hazaifüi óhajtásai egy magyarnak”), amely megérdemelné, hogy megjelenjen. Az eddig publikálatlan és ismeretlen levelei pedig hozzásegítenének egy korszak belső világának megértéséhez. Nem Cserey volt az egyetlen ezekből az évtizedekből, akik pályájuk során nem válhatták valóra nagyratörő terveiket.

Az alábbiakban a következő 1796-os datálású levelek kerülnek közlésre: 1. Kraszna, 1796. febr. 5., 2. Kraszna, 1796. máj. 30., 3. Kraszna, 1796. júl. 18. + melléklet, 4. Tasnád, 1796. nov. 5., 5. Kraszna, 1796. nov. 29. A közlésnél megőriztük a szerző sajátosan egyéni írásmódját és annak következetlenségét.

Cserey Farkas levelei Aranka Györgyöz

1.

Méltóságos Ur
Érdemes Tudos Hazafi!

Hosszas halgatásom után kívántam ezennel jelenteni: hogy Én mint a Pénzt Cserey Farkas Bátyámnak, mint a földet Etiénne Professor Urnak kezekbe küldöttem légyen.

Jo volna ha az M[éltosá]gos Ur azoknak az Érdemes Magyar Országi Hazánkfianak, kiket az Társaságba valo be vétel végett az M[éltosá]gos Urnak ajánlottam volt, és a kiket ezen Tárgynak elérésére fell is biztattam; valami magát elő adando Alkalmatoságtól ide hozzám jelentő Leveleket méltosztatna küldeni. Azok Név szerént ezek. Vásáros Náményi *Eötves* Sándor, N[agy]Bányán Kir[ályi] Fiscalis *Isák* Sándor Nemes Szathmár V[ár]Megyének AllJegyzője, *Kengyel* Lajos ugyan az irt V[ár]Megyének all Jegyzője. *Tomás* Ferdinánd N[eme]s Szathmár V[ár]Megyének Physicussa.

Különös gratiaul venném aszt is: ha az M[éltosá]gos Ur méltosztatna Engemet tudositani a Társaság állapotya felől, ha az tudni illik az kívánt, s ohajtot Tzélhoz közelitt-e? Ugy szinte ohaitot öröömre válnék ha nékem utat méltosztatna mutatni, melyet követve Én is tsekélységemhez képest az N[eme]s Társaságnak elő menetelét munkálodhatnám. A ki egyéb aránt betses Barátságában magamot ayálván, holtig valo Tisztelettel vagyok az

Méltóságos Urnak!

Alázatos szolgálja
Cserey

Kraszna 5^a Febr. 1796.

⁴ GYÖRE PÁL: *Iffabb Cserey Farkas (1773–1846)*. Nagykorös, 1944. Híradó Nyomda, 104 l.

⁵ Uo. 92.

2.

Méltóságos Adssesor Ur Tudos Hazafi!

Ily hoszszas halgatásomat okozta – ide s tova valo utazásom, kivántam ezennek Levelem által tiszteletére lenni az M[éltosá]gos Urnak, s edszersmindt kívánságára az Bibliothecankban levő Hazánkat illető kéz Írásoknak Laistromokat ide zárva el küldeni. Az Néhai Atyám Munkáinak laistromát tudtomra már el küldöttem volt az M[éltosá]gos Urnak. Az nyomtatott könyvek Cathalogussa hoszszas – ezen felül tsak edgy vagyon melyre nézve azont most el nem küldhetem, hanem még az utobbi Diaeta alatt adtam volt edgyet Grof Teleki Lászlo Urnak által olvasás végett, s a melyet mind eddig vissza sem kivántam, aszt méltotzasson az M[éltosá]gos Ur magának az tisztelt Groftul el kérni.

Reménylem addig Tisztelendő Káts Ur tudositotta a M[éltosá]gos Urat némely Dolgokrul, midőn N[agy]Váradon voltam, néhány szép s hasznos Prés alá kész Munkáit mutatta nékem. Azok közül akkor edgyet az Magyar Nyelv eredeti tulajdonságáról, s annak más Nyelvekkel valo szövetséges atyafiságáról irt. Eddig azt tartom Pestre ment – mivel nálla létemkor az oda menésre egészen el készült volt, holot is fog ezentul lakni.

Szerzettem még N[agy]Váradon a Társaságnak egy derék iffiju Ur tagot N[agy]Wayai Way Lászlo Urat, de koránt sem ott az Szilágyságban lako Way Lászlo. Amaz edgy derék, jól elkészült, s tanut Ur, ki is a Társaság elő mentére mind Pennával, mind erszényével szivessen le kötelezi magát, s valójába az Társaság boldogulására ezen meg kívántato két fo pontokba minden bizonnal lehet az irt Ur segítő Tag. Most Nemzeti Nyelven ir bizonyos hasznos Munkát, melyet –mihelyt el készithet, azonnal a M[éltosá]gos Ur kezébe küldeni, a Társaságnak kívánván aszt ajánlani, akkor jelenteni is fogja magát az M[éltosá]gos Urnál arol, hogy Én a Jelentő Levéllel is szoval is meg hittam légyen a Társaságba valo lépésre.

Kivántam ezennel az M[éltosá]gos Urat arra alázatossan kérni, hogy méltotzasson engemet tudositanni – hogy Hivatalya meg engedie, ugy szinte van e tettzése egy kis utazásra? Nékem tzelom lévén – a most következő Ősznek a végével edgy kis hasznos utazást tenni – Szerentsémnek tartanám edgy oly Érdemes férfinak mint az M[éltosá]gos Ur – Betses társaságába utazni. – E részben szándékát értvén Méltóságodnak planumát fel tételemnek röviden meg írom. A ki az alatt is igen tisztelettel vagyok az

M[éltosá]gos Urnak

alázatos szolgája s Baráttya
Cserey

Krasznán. 30a May 1796.

3.

Méltóságos Adsesor Ur

Nagy Érdemű Jo Uram, s Barátom!

Hogy előttem valoba betses, s érdeemes Levelére ily későn válaszolok – okozta némely ide és tova valo járkálásom. Tudgya aszt az M[éltosá]gos Ur hogy a Gazdá-nak most kell azon iparkodnia hogy a komor telet tsendessen, meg elégedve, s szükség nélkül tölthesse. Ezennel tehát emlitet kedves Levelére Rendbe e képpen meg felelni kötelességemnek tartom.

Az kéz Írásokat hogy melyik mi légyen? annál jobban ki láthassa az M[éltosá]gos Ur, tehát azoknak tzimjeit – a mint vagynak egy ide zárt Papirosra egészen le irtam. Melyből meg világosodhatik Méltóságod.

Tisztelendő Káts Ur – ha bizonyossan fel ment e már Pestre még világossan nem tudom. Alig ha az Cohors illa Insalato Nigra valami báit s akadályt nem vetet el menete-

libe– mivel ezen Szin sapkás Emberek – az Betsületes Embert gyűlölvén Kátssal sokat ellenkeztek azért, mivel a bal vélekedéseknek nem akart oly Sclávja lenni mint ők.

A mit az Grof Károly Ur Jurium Inspectora beszéllet az M[éltosá]gos Urnak az Szathmár V[ár]Megyei ui tagok fizetni akaro kívánságokrul, erről semmit sem tudok, s nem is hallottam. Igyekezni fogok mindazonáltal – hogy ha az Társaságot segíteni kívánnyák– a pénzt kezembe küldvén a Bátyámnak Cserey Farkasnak kezébe szolgáltatassam, s ennek el érése végett az Szathmár V[ár]Megyei Jo Barátimat meg keresni el sem mulatom.

A mint előbbeni levelembé irtam volt– szándékom volna– egy kis utat tenni. De azon közben oly nevezetes akadály vetet gátot, mely miát az idén el utaznom nem lehet, s a mely mivel nagy hasznomra vagyon azért örömost el is maradok még az időről, de ha jövendőt el engedi az Isten érnem, bizonyosson a Világon semmi el nem tarthat tzéломtul. Quod differtur in anfertur – utazásomat pedig e képpen akarnám követni. In nent egyenesen Welentzébe (ha addig az ui Republicanusok el üzetenek) Florentziába, s a Toskanai Hertzegségen keresztül ugy szinte Bavorián is Sakszoniában – ha pedig addig le nem vágják onnant az Szabadság fáját. Tehát Welentzébül Tyrolis Széléjén – Bavorián keresztül Sakszoniába, itt a nevezetesebb helyeket meg járva Cseh Országon, Lengyel ország edgyik Részin keresztül a Hazámba vissza. A mostani környül állásokat, s az Erszényemet tekintetbe véve. Én ezen utat leg alkalmatossabbnak látom – egy oly Magyarnek – ki haszonnal akar utazni.

Nagyon ohaitanám– ha az M[éltosá]gos Urat Pestre menő uttyában itt tisztelhetném, s ki is kérem abbéli – Barátságát hogy ha erre vézsi uttyát– Szegény Házunkat el ne kerülje, valóságos Öröömöm léven mind akkor, a midön az Méltóságos nagy Érdemü Személyét tisztelhetem. Én az Anyámmal (ki is tiszteli az M[éltosá]gos Urat) 10-a Augusti N[agy]Wáradra fogok menni az fürdőbe. Ha a táiba esnék az M[éltosá]gos Urnak ki utazása – igen jo volna – Wárad felé gyönni s az oda valo gyövetel az M[éltosá]gos Urnak sok tekintetbe hasznos volna. Az Én N[agy]Wáradra letemet – az M[éltosá]gos Ur meg tudhattya a *fejér Bárány* nevezetü vendég fogadoba – holot Én rendelést fogok tenni – hogy ha valaki tudakoz, hová utasítsák.

Egyéb aránt a midön betses Baráttságában magamat ajánlanám tiszta indulattal vagyok az

Méltóságos Urnak!

Alázatos szolgálja, s Baráttya
Cserey Farkas

Krasznán, 18-a Julii. 796.

Aranka megjegyzése: 796. 6 Aug. válaszoltam.

Nb. Kéz Irások Catalogussa.

(Melléklet)

N.1. A Néhai fels[éges] és Ditsőséges első Ferdinánd Rom. Nagy tsászárnak, hatodik László Budai Dobsa királnak, és Constantinopoli második Szultán Bajazid Chán Török Tsászárnak Idejektül fogva – az Nagy Hatalmu fényes és fels[éges] első Leopold Rom. nagy Tsászárnak ő felségének és ugyan Constantinopoli negyedik Szultán Mehemed Chán Török Tsászárnak Erdéli fejedelemnek M[éltosá]gos 2-dik Rakotzi Györgynek idejéig Napkeleti, s nyugotti, Déli, Éiszaki plágákon mint jo s mint roz formában Elme irtozással volt, s nemzetek qualitássait igen kiado nagy Dolgok, vagy Tsudák.

Róm[ai] tsászár kegyelmes Urunk eő F[első]ge Erdéli R. Guberniumának edgyik belső Tanáts Ur Hivének M[éltosá]gos Urnak Szász János Uramnak, az Tek[intetes] Szász Nationak választot, s confirmálatot fő király Birájának, nékem érdemem kívül

valo Nagy Jo Uramnak eo Kegyelmének ez Munkát alázatosan ayálya *Thordai Sá-muel*.

3. Chronica az Magyaroknak Dolgairol: mint jöttec ki az Nagy Scythiából Pannoniában, és mint foglaltac magoknak az Országot és mint birtac aszt Hertzzegről Hertzegre, és királyrol királyra, nagy sok tusakodásokkal, számtalan soc viadaljockal, melyet *Heltai Gáspár* meg irta Magyar nyelven és ez rendre hoszta az Bonfinius Antalnac nagy könyvéből egyéb Historias könyvekből nem kicsin munkával.

4. Hatodik László Magyar király idejétől fogva második Rákotzi György Erdéli fejedelemnek idejéig Európában Nap kelet, és Nap nyugot között Császárok, királyok és fejedelmek által irtosztato de ellenben tanuságra folyt nevezetes Nagy Dolgok, gyakrabban keresztény keresztény ellen, mind mindnyájan Ők az Török ellen, menyeket M[éltóságos] első Apati Mihály erdéli M[éltóságos] fejedelem jo kegyelmes Ura promotiojából Isten után az Török Deákságnak tanulásának alkalmatosságával Constantinopolban laktában Török Characterben az Néhai nagy emlékezetű Bethlen Gábor fejedelem ideje béli Portai fő tolmátsnak Bécsi Magyarbul lött Zulfikár Agának fiaitul, s egyébünnen is az honnét lehetet kezizhez keritgetvén— költséges curiositással Görgényi hoszszas rabságában Hazája s Nemzete hasznára Magyarra fordítot M[áros]Vásárhelyi *Rosnai Dávid* és ayánlotta régi igen jo Ura Mélt[óságos] néhai Urnak, Nalátzi István Urnak ő kegyelmének edgyik kedves fíjának Tek[intetes] és Mélt[óságos] Nalátzi György Urnak ő kegyelmének alázatosan melyet engedgyen Isten haszonnal olvasni ő Kegyelmének Hazája s Nemzete javára. Ao. 1714. men. Augusti. Fogaras.

N. 6. *Miscellanea*: az Török Deákoknak a Reg. Deputatiohoz nyuitott kérő Levele, melybe Hazája iránt tet Hívéséges s fontos sok szolgálattyaít elő számlálván magának Sallariumot esdekel. b: Legatio Magnatis Tran[sylvan]nici Spectabilis Francisci Balassi ad Portam Ottomanicam, <in> haec legatio<ne> ex litteris- quae a Principe Transilvano Gabriele Bethlen ad Imp. Ottomanum sunt missa, item responsa<am> eiusconstat. item Diploms – afulgida Ports Gabrieli eo tempore datum dum septem eum Comitatus princeps idem Cassoviam Tran[sylvan]niae applicatam firmavit. c: In Germania inferiori spontaneo ductu Provinciarum coniuraterum, ordinum spontaneo ductu Provinciarum coniuratarum, ordinum item Principalium Legatus Magnus, et extra ord. ad Portam expeditusuales porrexerit Imp. litteras- huc inserta sunt. d. Manifestum Tran[sylvan]niae. Ao. 1674. e. Az Buidoso Magyarokkal valo Tractának formája. f. Interpretatio Perorationis Persica, Arabisque internistae in landes Caesaris Leopoldi.

g. Első Szultán Achmetnek Frigy Levele Magyarul melyet kötöt Botskay Istvánal. Corlath István és Kekedi György követtsége, s Mehmet Bassa török fő Vezir Comissariussága által, meg hozta Patakra Memhet Effendi. A. 1605. d. 28-a Octobr.

h. Báthori Sigmondnak másodsor is meg kegyelmező, s Erdéli fejedelemségre be vévő, abba jo Conditioikat alat meg tarto Hüt Levele a Török Császárnak.

i: Egy eredeti Török irással— s nyomtatot petsét alat költ Levél

k: Következnek egy néhány fejedelmek az Törökkel, s másokkal folytatot levelezéseit. Azok között Rákotzi Ferentznek is vadnak néhány Török Basákhöz s vezérhez utasitot levelei, nem külömben néhány fejedelmeknek az Porta által lett Corfirmáltatások.

N. 7. Bravarium Historiae Tran[sylvan]niae continens aevum antiquum, medium, et Recentius a temporibus primis port Diluvium, usque ad tempora felicissimi Regiminis M[aria] Therisiae. Authore Martino Felmer Aug. Confessionis Seniore Civitatis Cibiniensis 1767.

N. 10. *Boitini de rebus gentis Magni Gabrielis Bethlen* Orditur opus hocce(?) ab origine et vetustate familiae Bethlen, dein enarrat quomodo contra Turcas Sig[ismund] Bathori in Walachie agro Tömösiensi innerit (?) sicq(e) continuative res gestas Gabrielis Historica narratione complectitur usque ad pacificationem Linciensem.

4.

Méltóságos Adessor Ur
Nagy Érdemü M[éltóságos] Uram!

Hozzám utasítani méltosztatot betses Levelére hogy eddig nem válaszoltam, okozta ide s tova valo utazásom, most sem válaszolhatván tökéletesen-tsak annak meg bizonyíttására kívántam Rendeimmal tisztelni, hogy Én mindenüt, s minden üdőbe– az M[éltóságos] Urrul oly emlékezetbe vagyok az milyenre tapasztalt szivessége tökéletesen le kötelezzet.

A mely kéz írásrul valo tudosíttást, és bizonyos Bethlen Gábor ideje béli Erdélyi követtségnek le irátását kívánna töllem az M[éltósá]gos Ur azokat mihelyest Krasznára vissza térhetek– azonnal telyesíteni, s az M[éltósá]gos Urnak el is küldenü el nem mulatom:

Hogy Tisztelendö Káts Ur Váradrul Pestre ment légyen az bizonyos, és ott kétség kívül azon 300 Forint Pensiobul él – melyet a királyi kegyelem rendelt nékie. Professor Tertina Ur pedig frissen vagyon N[agy]Váradon.

Az napokban voltam N[agy]Károlyban azon Tudományárul nevezetes Piarista P[ater] Hannulikkal, ki is most egy bizonyos Geographica Historica-munkán dolgozik. Mivel ezen Munkájába sok Erdélyi dolgokrul is leénd emlékezet – ajánlottam e végre az M[éltóságos] Urral valo levelezést, és adressét közölvén is, kétség kívül nem sokára fogja a M[éltóságos] Urat Levelével meg keresni. Reménylem, hogy ezen napokban megint lászén szerentsém – az irt Tudos férfiat tisztelni. Ayánlom az vélle ha tsak írásba is valo meg ismerkedést, egy valóságos tanult, s jo szivü Ember lévén. Egyéb aránt barátságában valo ayánlásom mellet, álandoul vagyok az

M[éltóságos] Urnak!

alázatos szolgálja, s Baráttya
Cserey Farkas

Tasnád, 5-a Novemb. 796.

5.

Méltóságos Assesor Ur
Nagy Érdemü M[éltóságos] Uram, s Barátom!

Azon Érdemes Levelére, melyet hozzám N[agy]Váradra küldeni méltosztatot most lévén modom tökéletessebben felelni, kívántam ezennel az abba tett kérdésekre felelni e képpen:

1.º Az *Rosnyai Dávid* neve alatt lévő kéz írást, s az *Thordai Sámuelét* egybe vetvén, ugy találtam hogy az Thordaié –fordíttás az Rosnyaiébul, mely is Deák nyelven vagyon. Hanem az Thordaié bővebbnek láttzik lenni. Hogy e tekintetbe bővebben meg világosodgyunk – egy Regestrumot fogok az Thordai kéz írásábul tsinálni, melly meg fogja volta képpen mutatni – ha ez Szoval, vagy pedig dologgal szaporította amannak Munkáját.

2.º *Heltai Gáspár* kéz írásának edgyik Exemplárja igaz hogy az elmúlt Század béli Irás moddgya szerint vagyon írva, de hogy a Szerzőnek magának e keze Irása – nem tudom.

3.º *Böitinus* olvashato. Jo Irás. Az Miscellaneákbul kívánt Részt– *Legationem Balasianam* le iratván ide zárva küldöm.

Nagyon le kötelezne Engemet az M[éltóságos] Ur – ha e következendökben utasítani méltosztatna:

1. Hol lehetne az Szathmári Békesség pontyait hitelt érdemlő le Irásba meg kapni?

2. Ezen Szilágyság [Sylvania] Nevezetének eredetéről, annak történetéről, változo viszontagságairul ohaitanám hiteles tudosításra szert tenni.

3. Az Érdemes *Benkő Josef* ki is Hazánk történeteit szorgalmatosan Rendbe szedve ki botosította, hol tartozkodik mostan s mitsoda uton lehetne nékie írni? Ezen három pontombul álló tudakozó kéréseimre alázatosan kérem Méltóságodat méltoztatik Nékem mentül előbb válaszolni.

Szeretném tudni ha Tisz[ele]t] *Káts* Ur küldöt-é valami Munkáját már be az Társasághoz. – Egyéb aránt álando tisztelettel lévén az M[é]ltos[á]gos Urnak!

alázatos szolgája és Baráttya
Cserey Farkas

Krasznán, 29^a Nov. 796.

ENYEDI SÁNDOR

A Bécsben folyó likvidációs tárgyalásokról az Ujság 1927-es évfolyamában. Az Ujság¹ 1927. évi március 23-i számában „Ismét eredménytelenül végződtek be a likvidációs tárgyalások” címmel tudósítást közöl arról, hogy a többször abbahagyott, majd felújított likvidációs tárgyalások² előző heti tanácskozásáról a magyar küldöttek – Varju Elemér, a Magyar Nemzeti Múzeum történelmi osztályának igazgatója és Petrovics Elek, a Szépművészeti Múzeum főigazgatója – hazaérkeztek anélkül, hogy bármiféle újabb eredményt tudtak volna elérni.³ Annak ellenére, hogy nem az első és nem is az utolsó eset, hogy az Ujság e témával foglalkozik,⁴ a cikk mégis különös jelentőséggel bír. A beszámoló – névvel egyébként nem jelölt – szerzője a következőket írja:

„Munkatársunknak sikerült megtudnia, hogy az évek óta húzódozó likvidációs tárgyalások során a magyar kiküldöttek semmi pozitív eredményt nem tudtak elérni. Egyedül a könyvtári anyagnál sikerült a követeléseknek egy igen csekély töredékét, 700 közül 24 darabot megkapni”,⁵

majd egy bekezdéssel később:

„Tudományos körökben már régóta elkeseredéssel tárgyalnak a tárgyalások vonatott ütemével kapcsolatosan arról a meddőségről, amely a likvidációs tanácskozáásokat végigkísérte. Ezekben a körökben mint pozitívumról beszélnek arról, hogy a magyar követelések 1200 aranymilliója mostanáig 60 aranymillióra zsugorodott össze, de az osztrákok még erről a minimumról sem akarnak hallani.”⁶

¹ A lap történetével kapcsolatban I. pl. [KÁLNOKI Izidor] VULPES: *Az Ujság*. Rajzolta Honti Nándor. Bp., Athenaeum, 1913. 127 l., KRÚDY Gyula: *Kerepesi-út 54. Az Ujság 25 éves jubileuma*. = *Ujság* 1927. nov. 22. 258. sz. 11.; RÓNA Lajos: *Az Ujság alapítása, fõlvirágzása és gárdája*. = R. L.: *Harminc év az újságírói pályán*. II. Bp. 1930. 410–457.; BUZINKAY Géza: *Kis magyar sajtótörténet*. Bp. Haza és Haladás Alapítvány, 1993. 119 l.; KÓKAY György–BUZINKAY Géza–MURÁNYI Gábor: *A magyar sajtó története*. Bp. MÜOSZ–Bálint György Újságíró-iskola, 1994. 299 l.

² „1924. március 21. Megkezdődnek Bécsben a magyar–osztrák likvidációs tárgyalások. A magyar küldöttséget Szerényi József br. népszövetségi fõdelegátus vezeti.” L. *Magyarország történeti kronológiája*. Fõszerk. BENDA Kálmán. III. 1848–1944. Bp. 1982. Akadémiai K., 892.

³ *Ujság* 1927. márc. 23. 67. sz. 5.

⁴ *Petrovich Elek és Varju Elemér a likvidációs tárgyalásokra Bécsbe utaztak*. = *Ujság* 1927. márc. 12. 58. sz. 5.; *Mégis megkezdték újra a likvidációs tárgyalásokat*. = *Ujság* 1927. ápr. 8. 80. sz. 2.

⁵ L. a 3. számú jegyzetet.

⁶ Uo.